

B A I X M A E S T R A T

Aproximació al parlar de Traiguera. Fonètica i morfologia

Noèlia Tena Gil

Llicenciada en Filologia Catalana

Màster oficial en Estudis Superiors de Llengua, Literatura i Cultura Catalanes

Professora de Secundària

L'origen d'aquest article cal anar a buscar-lo en un treball del meu últim any universitari. A cinquè de Filologia dins l'assignatura Dialectologia Catalana, calia fer un estudi lingüístic sobre el parlar d'un poble del Camp de Tarragona. No obstant això, com que la major part de les localitats ja estaven estudiades, vaig pensar en la comarca del Baix Maestrat, que quedava a prop del meu poble, Alcanar. De fet, m'hauria agradat fer l'estudi de Canet lo Roig perquè els meus avis paterns són d'allí i hi tinc més família; però ja estava treballat i, finalment, vaig triar Traiguera.

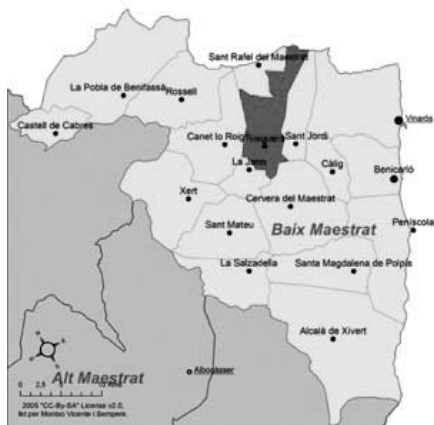
Des d'aquí vull donar les gràcies als informants i als traiguerins i traiguerines que van col·laborar en aquest xicotet projecte, que em va servir per conèixer millor el poble i la seua manera de parlar. Les tardes que vam passar xarrant i fent les enquestes van ser molt agradables.

Tot seguit, es troba part de la investigació i l'estudi duts a terme en aquest poble. En primer lloc, hi ha una breu introducció del territori i la metodologia emprada. Després, apareix part de la descripció lingüística (fonètica, morfologia nominal i morfologia verbal —prescindim del lèxic per no estendre'ns—) i, per últim, les conclusions i la bibliografia.

1) Introducció**1. Descripció del territori**

A uns 16 km de la costa, a 271 m d'altitud i en ple cor de la comarca valenciana del Baix Maestrat es troba la petita vila de Traiguera, situada entre l'antic camí de la Sénia a Vinaròs, al nord, i les muntanyes de la Bassota, al sud. Limita amb els municipis de Sant Jordi, Cervera del Maestrat, la Jana, Canet lo Roig i Sant Rafel del Riu; i amb Ulldesona a la província de Tarragona. Com altres pobles de les comarques de Castelló, pertany a la diòcesi de Tortosa. El sector septentrional de la vila forma part del pla de la Sénia i és drenat pel riu Cervol, que passa a 3 km del poble i configura la seua conca hidrogràfica. Tot i que aquest no és un riu amb cabal

constant, ja que depèn de les riuades caigudes, encara hi ha dues zones amb aigua durant tot l'any, com La Peixera.

Dalt: Mapa amb els municipis del Baix Maestrat (en gris fort es destaca Traiguera).

Dreta: Mapa dels territoris de parla catalana (font: Enciclopèdia Catalana).

La vila, orientada cap al sud, és situada al peu del turó del Solà (541 m), terminal amb el municipi de Canet lo Roig, coronat pel santuari de Sant Pere. Té tres nuclis de població municipals: Traiguera, la Font de la Salut i la Masia Avenc. També destaquen els diversos edificis gòtics i renaixentistes, entre els quals l'antic hospital i la casa de la vila. A l'església parroquial, Santa Maria, obra dels segles XVI-XVII, s'hi conserven importants peces d'orfebreria (creu processional; creu papal de cristall de roca; custòdia gòtica de Joan Olzina, del 1415). Dins de la vila hi ha les capelles de Sant Blai i de Sant Cristòfol. Dins del terme hi ha el santuari de la Font de la Salut.

Esquerra: *Façana Reial Santuari Verge Font de la Salut.* **Baix:** *Vista general del Santuari.*

Els historiadors consideren Traiguera com un possible lloc de població preromana. A més, la romanització fou intensa, tal com demostren les troballes de l'època i les restes arqueològiques. Traiguera s'identifica amb *Thiar Julia* i ja va ser citada per Ptolomeu dins la Il·l·lcavònia. Degué ser una vila important, a més a més,

perquè la Via Augusta creuava el terme municipal. Després de segles de dominació àrab, Traiguera va ser conquerida per Jaume I el 1232. L'any 1235 aquest rei la va donar als hospitalers (orde militar de l'Hospital). Anys més tard, el 1317 passà a l'orde de Montesa. A l'edat mitjana Traiguera continuà sent una localitat important. Així, el 1411 s'hi celebrà el Parlament de Traiguera, convocat pels Centelles, enfront de Vinaròs, convocat pels Vilaragut, amb la finalitat de tractar la successió de Martí l'Humà. A la fi d'aquell any aquests dos parlaments es reuniren a instàncies del papa Benet XIII, però no arribaren a cap acord i els units a Traiguera es traslladaren a Morella, mentre els Centelles vencien els seus opositors a la batalla de Morvedre. El 1423 la reina Maria de Castella hi reuní les Corts Valencianes; la mateixa reina li atorgà el 1440 una fira anual el mes d'octubre, any en què començà a construir-se al seu terme l'ermitatge de la Font de la Salut amb el seu hostal. Durant els segles XVIII i XIX participà activament en els conflictes bèl·lics. El 1823, durant el Trienni Constitucional, els ultrareialistes hi vengueren els liberals. Durant les guerres carlines fou escenari de combats el 1833 i el 1873.

La vila de Traiguera.

L'economia traiguerina es basa en l'agricultura, però també hi ha alguna granja d'aus. L'activitat tradicional més arrelada del poble era la construcció menestral de gerres i cànters; ja els moros mantenien nombrosos tallers, però a hores d'ara només en queden tres. Si parlem amb xifres, hi ha 1400 ha de terrenys muntanyencs improductius; el 75% del terme (4580 ha) és cobert per conreus de

Típic cànter de Traiguera.

secà (oliveres, vinya, ametlers i cereals); al regadiu hi ha 32 ha, dedicades a hortalisses. També hi ha algunes indústries de ceràmica tradicional (amb característiques digitacions de manganès), bòbiles i fàbriques de gèneres de punt i confecció. Aproximadament, el 44% de la població activa treballa en el sector primari, el 42% en la indústria i en la construcció i el 13,5% en el sector de serveis. L'any 2007 comptava amb 1698 habitants, els quals reben el nom de traiguerins i traiguerines (entre els pobles veïns poden ser coneguts amb el sobrenom *ganxos*).¹

¹ Informant: Salvador Sogues Queralt.

El nom del poble s'ha relacionat amb el significat d'una herba que rep el mateix nom. Segons l'Alcover-Moll, *traiguera* és una gramínia de l'espècie *Aegilops ovata*, semblant al blat, anomenada també *blat bord* i *blat de perdiu*. Semblantment, el diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans, la defineix com a herba de la família de les gramínies (*Aegilops geniculata*), d'espiguetes ventrudes i coronades per llargues arestes, que es fa vora els camins i als conreus abandonats de terra baixa. Coromines a l'*Onomasticon cataloniae* explica que el topònim *Traiguera* procedeix de TRĪTĪCARIA 'vall productora de blat', derivat del llatí clàssic TRĪTĪCUM; i, igual que per al castellà *trigo*, partint de la variant del llatí vulgar TRĪDĪCU (dissimilant T-T- en T-D-), s'obté *trieguera* i amb transposició de les vocals, *traiguera*.

Aegilops geniculata.

2. Metodologia

El treball de camp consistia a passar unes enquestes (o qüestionari) a dues persones del poble, tot i que en vaig necessitar una tercera per contrastar aquells punts que presentaven variació entre els dos primers enquestats (l'estudi referirà les seues formes pròpies). L'elecció dels informants no va resultar fàcil, ja que havien de complir una sèrie de requisits establerts per a les investigacions geolingüístiques: ser nadius de la població estudiada, tenir més de 60 anys, un nivell d'estudis primaris i amb els cònjuges del mateix indret. És per això que, en aquest cas, el grup d'edat elegit és a partir de 70 anys. Tots trets tenen en comú haver nascut a Traiguera, dada extensible als seus pares i cònjuges —llevat de l'informant masculí, que és fadrí. Respecte a la formació escolar tots han anat a escola fins als 12-14 anys aproximadament, i saben llegir i escriure. L'aprenentatge, però, el van fer en castellà.

Aquestes són les dades dels informants traiguerins:

Informant núm. 1

Nom i cognoms: Salvador Sogues Queralt

Natural de: Traiguera

Edat: 76 anys (29/12/1932)

Ofici: Electricista i llaurador

Instrucció: bàsica, escola fins als 12 anys

Marit o muller natural de: és fadrí

Pare natural de: Traiguera

Mare natural de: Traiguera

Informant núm. 2

Nom i cognoms: Concepció Tàrrega Sans (Conxita)

Natural de: Traiguera

Edat: 72 anys (18/5/1936)

Ofici: mestressa de casa i pagesa

Instrucció: anà a costura fins als 13 o 14 anys

Marit o muller natural de: Traiguera

Pare natural de: Traiguera

Mare natural de: Traiguera

Informant núm. 3

Nom i cognoms: Carmen Ramon Martínez

Natural de: Traiguera

Edat: 74 anys (nascuda el 1934)

Marit o muller natural de: Traiguera

Pare natural de: Traiguera

Mare natural de: Traiguera

Les entrevistes van ser realitzades entre desembre de 2007 i març de 2008. El doctor Pere Navarro, de la Universitat Rovira i Virgili, ens va donar un qüestionari basat en el mètode indirecte d'interrogació (formular frases inacabades, preguntar els contraris, fer mímica, ensenyar fotografies...) amb el qual s'havien de recollir les dades. El qüestionari recull diverses entrades pertanyents a diferents camps semàntics que permeten estudiar el vocalisme, el consonantisme, la morfologia i el lèxic. A més, per a la recollida de les entrades lèxiques vaig confeccionar un àlbum de fotografies i dibuixos. Tota la informació obtinguda va ser enregistrada magnetofònicament i transcrita *in situ*. Posteriorment, se'n va fer el buidatge de les dades lingüístiques, que es va comparar amb la transcripció feta durant la realització de les entrevistes.

Per a les transcripcions fonètiques s'utilitza l'Alfabet Fonètic Internacional (AFI), però amb alguna petita variació. Per exemple, en la transcripció de la semivocal i la semiconsonant palatal tancada faig servir el mateix símbol: [j]; i en la de la semivocal i la semiconsonant velar tancada, també: [w]. Tampoc no utilitzo el diacrític de dentalització ni el d'endarreriment, ja que en l'assignatura Dialectologia Catalana no fèiem tants matisos en la transcripció. L'inventari de sons del llistat següent remet a exemples de la parla de Traiguera.

i	vocal palatal tancada	<i>vi, cinc</i>
e	vocal palatal semitancada	<i>carrer, res</i>
ɛ	vocal palatal semioberta	<i>ferro, divendres</i>
a	vocal medial oberta	<i>pa, sant</i>
ɔ	vocal velar semioberta	<i>bou, plou</i>
o	vocal velar semitancada	<i>temor, molt</i>
u	vocal velar tancada	<i>fus, fum</i>
j	semivocal i semiconsonant palatal tancada	<i>Traiguera, io</i>
w	semivocal i semiconsonant velar tancada	<i>Jaume, quatre</i>
p	bilabial oclusiva sorda	<i>poble, ratapanada</i>
b	bilabial oclusiva sonora	<i>ball, vi</i>
β	bilabial aproximant sonora	<i>fava, abadejo</i>
t	dental oclusiva sorda	<i>tort, pataca</i>
d	dental oclusiva sonora	<i>dilluns, dia</i>
ð	dental aproximant sonora	<i>cada dia</i>
k	velar oclusiva sorda	<i>aquí, cada</i>
g	velar oclusiva sonora	<i>got, granera</i>
ɣ	velar aproximant sonora	<i>segon, agost</i>
f	labiodental fricativa sorda	<i>fum, fulla</i>
s	alveolar fricativa sorda	<i>set, plaça</i>
z	alveolar fricativa sonora	<i>quinze, cosa</i>
ts	alveolar africada sorda	<i>nits, confits</i>
dʒ	alveolar africada sonora	<i>setze, dotze</i>
ʃ	prepalatal fricativa sorda	<i>caixa, greix</i>
ʒ	prepalatal fricativa sonora	<i>boja, bajoca</i>
tʃ	prepalatal africada sorda	<i>carxofa, xiquet</i>
dʒ	prepalatal africada sonora	<i>jove, àngel</i>
l	líquida lateral alveolar	<i>lo, les</i>
ʎ	líquida lateral palatal	<i>llop, vella</i>
r	líquida bategant alveolar sonora	<i>entrada, eren</i>
r	líquida vibrant alveolar sonora	<i>carrer, Roc</i>
m	nasal bilabial sonora	<i>missa, romana</i>
ɱ	nasal labiodental sonora	<i>confits, samfaina</i>
n	nasal alveolar sonora	<i>dona, un</i>
ɲ	nasal palatal sonora	<i>any, vergonya</i>
ŋ	nasal velar sonora	<i>mangrana, encara</i>

2) Descripció lingüística

1. Fonètica

1.1 Vocalisme tònic

El vocalisme tònic de la vila de Traiguera presenta, a grans trets, la mateixa distribució del català occidental. Així trobem aquests set sons vocàlics:

1.1.1 Tractament de A tònica llatina

La [a] del llatí vulgar, procedent de \bar{A} i \check{A} del llatí clàssic, es conserva —com a tot el domini lingüístic català. En casos en què el català oriental ha canviat aquesta A etimològica, el parlar de Traiguera la manté. La vocal medial oberta es manté tant en les formes rizotòniques dels verbs *nàixer*, *traure* i *jaure* com en altres mots, on també és tònica i etimològica (com a *aigua*).

IACERE > j[a]ure

NASCERE > n[a]ixer

TRAHERE > tr[a]ure

*ACQUA > [a]igua

En canvi, si la A tònica llatina va seguida d'una iod del 4t grup (llevat de PJ) el resultat obtingut és una vocal palatal semitancada [e], com és el cas de *llet* (LACTE > *llet* > *llet*).

1.1.2. Tractament de Ĭ i Ě tòniques llatines

Donen [e] en llatí vulgar. Després aquesta [e] s'obre en [ə] en català oriental insular, mentre que en català oriental continental torna a ser palatal però amb un grau d'obertura més [e]; en canvi, es manté amb el mateix timbre que en llatí vulgar en català occidental. A Traiguera la Ĭ i Ě tòniques llatines també han donat una palatal semitancada [e], tal com és propi en català nord-occidental i en valencià:

ČĪLIA > c[e]lla

AURĪCULA > or[e]lla

OVĪCULA > ov[e]lla

PĪRA > p[e]ra

RUBĪCULU > rov[e]ll

*COMĪNITAT > com[e]nça

PĪSULU > p[e]sol

CĒPA > c[e]ba

BĪBERE > *b[e]ure*SĪNE > *s[e]nse*PARĪCULU > *par[e]ll*PARĒTE > *par[e]t**CONĒSCET > *con[e]ix*BĒSTIA > *b[e]stia*

1.1.3. Tractament de Ē tònica llatina

Dóna [ɛ] en llatí vulgar. Ara bé, el resultat general, a tot el domini lingüístic —llevat del ribagorçà que encara té aquesta palatal semioberta— és la palatal semitancada [e]:

PĒNSAT > *p[e]nsa*TĒMPUS > *t[e]mps*VĒTULA > *v[e]lla*FĒBRE > *f[e]bre*

No obstant això, quan la [ɛ] del llatí vulgar va seguida per L, RR, R+Consonant no labial, N'R, ũ (< -D-, -TY-, -C-), es manté com a [ɛ] a tot el domini lingüístic:

DIE VĒNERIS > *div[ɛ]ndres*FĒRRU > *f[ɛ]rro*— VĒLA > *colimb[ɛ]la*

1.1.4. Tractament de Ő tònica llatina

Es manté el timbre del llatí vulgar i, per això, trobem una vocal velar semioberta [ɔ]:

PLŎVET > *pl[ɔ]u*BŎVE > *b[ɔ]u*ŎVU > *[ɔ]u*DIE IŎVIS > *dij[ɔ]us*

1.1.5. Tractament de Ō i Ů tòniques llatines

Generalment donen [o], com en llatí vulgar:

PŌMA > *p[o]ma*LŮPU > *ll[o]p*

En alguns casos, però, l'evolució és diferent. En el mot *tou*, per exemple, s'articula una vocal velar semioberta en lloc d'una semitancada, tot i que prové d'una

Ò (TõFU>ʈ/ɔ̃)u; Pere Navarro (1992, 21-22) explica que l'obertura d'aquesta vocal potser és per dissimilació amb la semivocal bilabial que l'acompanya. Després, i pel fenomen de l'analogia, s'estendria a les formes rizotòniques d'un derivat de *tou*, el verb *estovar*; i, segons el meu parer, també al seu femení, ja que el resultat obtingut a Traiguera és: ʈ/ɔ̃/be.

En canvi, en una altra paraula en què la vocal tònica és una ũ s'ha mantingut una vocal velar tancada —tot i que la tendència general de les vocals breus és obrir-se. De fet, la solució següent és pròpia del català nord-occidental, i també la trobem a Traiguera:

$$\text{F}\ddot{\text{U}}\text{SU} > f/\text{u}/s$$

1.1.6. Diftongs tònicos

1.1.6.1. Tractament del diftong «eu» en el verb *veure*

El diftong «eu» monoftonga en [o] en el verb *veure* —«com ho fan els parlars valencians»²—, fenomen que també té lloc en posició àtona —com, per exemple, en el futur.

1.1.6.2. Tractament dels grups *kwa*, *gwa*

Els diftongs dels grups *kwa* i *gwá* es manté: *q[wa]tre, cinq[wa]nta, (a)g[wa]ita*. En el mot *igual*, tot i que el diftong tònic es manté, la velar aproximant sonora és assimilada per la labiovelar aproximant següent, ja que comparteixen el mateix mode i part del punt d'articulació; per tant, el que diuen a Traiguera és *[i'wál]*. Dit d'una altra manera, com que hi ha contigus dos sons velars aproximants, un deixa d'articular-se; per tant, té lloc una assimilació.

1.2 Vocalisme à ton

És més ric en el grau d'obertura que el del català oriental, ja que presenta 6 graus:

i e ε a — o u

² Navarro: 1992, 22.

1.2.1. Tractament de la *a* i la *e* en posició pretònica i posttònica

1.2.1.1. Principalment en **posició pretònica** —llevat d'uns casos que després es comenten—, però també en **posició posttònica** distingeix, com la resta de parlars occidentals, les /a/ i les /e/:

h[e]rbeta
c[a]d[e]rnera
v[e]rgonya
quinz[e]
Jaum[e]

1.2.1.2. En canvi, la /a/ **posttònica final en síl·laba lliure** s'articula com a vocal palatal semioberta [ɛ], és a dir, es modifica el punt i el mode d'articulació. Aquest és un dels trets més característics de la parla de Traiguera i de molts dels pobles veïns.

escal[ɛ]
herbet[ɛ]
roset[ɛ]
caderner[ɛ]
vergony[ɛ]
febr[ɛ]

1.2.1.3. La /e/ **en posició posttònica final en síl·laba travada** sí que la distingeix: manté la [e]. Com en els exemples següents, ambdós en plural:

full[e]s
cas[e]s

1.2.1.4. La /e/ en posició pretònica, i sobretot en els **segments *es-* i *en-***, tendeix a obrir-se en [a]; o siga, neutralitza:

[as]cala
[as]carabat
[as]pill
[as]teve

1.2.1.5. Tractament d'a i e pretòniques en contacte amb líquida bategant.

Manté la pretònica en contacte amb una líquida bategant [r]: *escarabat, taronja, carabasseta/carabassa, caragol, berenar, safareig*. Ara bé, en alguns mots, com per exemple *veremar*, l'articulació de la e pretònica anterior a la bategant és molt feble i gairebé podríem dir que no se sensibilitza ([bre'ma]).³

1.2.1.6. La /e/ **es pot tancar en [i]** quan entra en contacte amb una consonant palatal o perquè va seguida d'una /i/ tònica:

m[i]njar
v[i]nien
s[i]xanta

1.2.2. Tractament de la o en posició pretònica i posttònica:

La /o/, per regla general, no acostuma a neutralitzar en [u], tal com passa en la resta de parlars occidentals:

<i>t[o]mata</i>	(pretònica)
<i>p[o]tel</i>	(pretònica)
<i>c[o]mú</i>	(pretònica)
<i>m[o]li</i>	(pretònica)
<i>carr[o]</i>	(posttònica)
<i>ferr[o]</i>	(posttònica)

1.2.2.1. Tanmateix, quan la /o/ **àtona va seguida d'una /i/ o una /u/ tòniques** s'acostuma a produir el tancament o neutralització, tot i que no és una norma de compliment sistemàtic:

c[u]sí
c[u]nill
c[u]ixí

1.2.3. Tractament de la o en posició inicial

La /o/ en posició inicial absoluta tendeix a diftongar en [aw], com en tot el nord-occidental i en tarragoní. Aquest fenomen es produeix per fonosintaxi. Els primers mots solen aparèixer amb l'article femení al davant: *la oliva, la ovella*. La vocal

³ Resultat obtingut en dos dels tres informants: Salvador Sogues Queralt i Carmen Ramon Martínez. En canvi, Conxita Tàrraga Sans sí que articula aquesta pretònica.

medial de l'article es devia interpretar com a pròpia del mot següent i per això diem *auliva* i *auvella*. Per tant, l'aglutinació de l'article femení singular pot explicar aquesta articulació diftongada, que també es manté en el plural:

OUĬCULA > [aw]vella/-es

OLIUA > [aw]liva/-es

ODORE > [aw]lor/-s

Només podem parlar de manteniment del diftong llatí AU en el mot orella: AURĬCULA > [aw]rella/-es. Per analogia, aquest fenomen, es pot estendre als substantius masculins i als verbs.

1.2.4. Diftongs àtons

1.2.4.1. Tractament dels grups *kwa* i *gwa*

El diftong dels grups *kwa*, *gwa* —igual com quan era tònic— es manté i, generalment, no monoftonga:

Pasqua [ˈpaskwɛ]

llengua [ˈlɛŋgwɛ]

Quaresma [kwatˈɾɛzmɛ]

Ara bé, com ja s'ha dit, la /a/ posttònica final en síl·laba lliure s'articula com a vocal palatal semioberta [ɛ]; no obstant això, es considera que el diftong es manté o, si més no, que no monoftonga. En algun cas, però, sí que es dona la monoftongació d'aquests diftongs àtons, per exemple, quaranta: [ko'rantɛ], on el diftong *kwa* es troba en posició inicial.

D'altra banda, en alguns mots bisíl·labs —tal com també passava amb els diftongs tònics—, tot i que el diftong àton es manté,⁴ la velar aproximant sonora és assimilada per la labiovelar aproximant següent, ja que comparteixen mode i part del punt d'articulació:

aigua [ˈajwɛ]

egua [ˈewɛ]⁵ / [ˈjewɛ]⁶ (castellanisme)

1.2.4.2. Tractament del diftong «eu» en el Futur del verb *veure*

El diftong «eu» monoftonga en [o] en el verb *veure*, tant si es troba en posició tònica com àtona. En el futur, per exemple, està en posició àtona: *v[o]ré*, *v[o]ràs*, *v[o]rà*, *v[o]rem*, *v[o]reu*, *v[o]ran*.

⁴ Tenint en compte el canvi del punt i del mode d'articulació de la /a/ final, que es pronuncia [ɛ].

⁵ Informant: Salvador Sogues Queralt.

⁶ Informants: Conxita Tàrraga Sans i Carmen Ramon Martínez.

1.2.4.3. En diftong [iw] de *diumenge* ha perdut la vocal palatal tancada i el mot s'articula [do'meɲdʒe]. Segons Pere Navarro (1992, 24), el diftong ha monoftongat en [o] segurament, en un primer pas, amb el desplaçament de l'accent cap a la vocal velar, després s'hauria produït la desaparició de la vocal palatal i, finalment, la [u] s'hauria transformat en [o] per regressió analògica.

1.3. Consonantisme

1.3.1. Consonants labials

El parlar de Traiguera no manté la [v], és a dir, confon la labiodental fricativa sonora /v/ amb la bilabial oclusiva sonora /b/:

VINU > /b/i	VACCA > /b/aca	canvi – can/b/i
fava – fa/β/a	Esteve – Este/β/e	plorava – plora/βe(k)]

Ara bé, tal com Olga Cubells (2000, 8) apunta en un treball sobre el parlar de Garcia (Ribera d'Ebre), «l'articulació d'aquest so, que es manté encara en balear, alguerès, valencià no apitxat i, residualment, al Camp de Tarragona, a la Conca de Barberà i al Priorat⁷, es pot trobar encara en alguns parlars de la Ribera d'Ebre (Navarro 2000: 24), com ara a Garcia».

1.3.2. Consonants dentals

A diferència del valencià, a Traiguera la dental sonora intervocàlica en els sufixos *-ada*, *-ades*, procedent dels sufixos llatins *-ATA*, *-ATORE*, es manté:

vegades – [be'ɣaðes]
ratapenada – ['ratapa'naðe]
migdiada – [mezdi'aðe]

1.3.3. Consonants alveolars

La /s/ intervocàlica procedent de S o TY llatins ha desaparegut en mots com *resina* (<RESINA), pronunciada [ra'ine].

⁷ Però només en les generacions grans (Recasens 1985, 122-126; Plaza 1996, 122; Navarro 2000).

1.3.4. Consonants nasals

1.3.4.1. Nasal adventícia

És característica dels parlars occidentals l'aparició d'una nasal adventícia en alguns mots (Veny 1998, 23), i el parlar de Traiguera compleix aquest tret:

mangrana – [maŋ'grane]
llangosto – [ʎaŋ'gosto]

1.3.4.2. Tractament del grup /jn/ + vocal

Quan la nasal alveolar intervocàlica *-/n/-* va precedida per una semivocal palatal, no es produeix la palatalització. De fet, tal com comenta Olga Cubells (2000, 9), la palatalització d'aquest grup és una característica pròpia dels subdialectes nord-occidentals, llevat del tortosí, i es dona també al tarragoní.

cuina ['kujne]
samfaina [saŋ'fajne]
feina [fa'ene]

En canvi, sí que palatalitza la nasal en el mot *albergínia* (encara que la *i* no fa de semivocal, sinó de vocal), possiblement per assimilació amb la consonant prepalatal [ɟʝ] (Navarro 1992, 26). Per tant, pronuncien [azβar'ɟʝine].⁸

1.3.5. Consonants líquides

1.3.5.1. Tractament de la /l/ + consonant

La líquida lateral alveolar no vocalitza en [w], ni quan va precedida per una /a/ i seguida d'una consonant labial. És a dir, no diuen *auberginya* o *aubercoc*, sinó [azβar'ɟʝine] o [(a)βar'ɟʝine]⁹ i [aβer'kək].¹⁰ En el primer cas la líquida (procedent de l'article àrab *al-*) no vocalitza però sí que canvia el mode d'articulació, ja que passa a ser alveolar fricativa sonora [z] —potser per dissimilació amb l'altra líquida. En el segon exemple, la líquida ni vocalitza ni canvia de mode ni punt d'articulació, simplement desapareix. Per una altra part, en el mot *palpar* la líquida lateral alveolar es manté, com en altres casos en què també va seguida d'una bilabial oclusiva sorda.

⁸ Resultat obtingut en dues dels tres informants: Conxita Tàrrrega Sans i Carmen Ramon Martínez.

⁹ Informant: Salvador Sogues Queralt.

¹⁰ Cal fer notar que l'informant masculí, Salvador, no acaba de pronunciar la vocal medial oberta inicial ni en aquest mot ni en l'anterior.

1.3.5.2. No coneix el fenomen etimològic de la iodització; és un parlar lleista.

Com la resta de parlars occidentals, juntament amb el tarragoní i l'alguerès (Navarro 1992, 26), el parlar de Traiguera no és ioditzant sinó lleista. Dit d'una altra manera, desconeix el fenomen etimològic i històric de la iodització.

VETULA > *vella* – [ˈbeʎɛ]
 OCULUS > *ull* – [ˈuʎ]
 CILIA > *cella* – [ˈseʎɛ]
 FOLIA > *fulla* – [ˈfuʎɛs]
 MALLEŎLUS > *mallol* – [maˈʎɔl]
 PALEA > *palla* – [ˈpaʎɛ]
 ALIA > *all* – [ˈaʎ]
 LUPUS > *llop* – [ˈʎop]
 GALLINA > *gallina* – [gaˈʎine (ˈʎɔke)]
 CABALLUS > *cavall* – [kaˈβaʎ]

En el mot *gentilla* (articulat [dʒ]enti[ʎ]a a Traiguera), procedent del llatí LENTICULA (>llentia), Pere Navarro (1992, 27) diu que «s'ha produït la dissimilació de les dues líquides: [ʎ]enti[ʎ]a → [dʒ]enti[ʎ]a».

1.3.5.3. Tractament de la r de l'infinitiu en combinació amb pronoms febles.

Pel que fa als infinitius, la /r/ en posició final cau —és a dir, no s'articula—. Per tant, diuen: *porta(r)*, *frega(r)*, *torca(r)*. Ara bé, la /r/ final de l'infinitiu se sensibilitza quan van seguits per un clític —en combinació amb un pronom feble—:

canviar-la → [kamˈbjarseɫɛ]
castigar-los → [kastiˈɣarlos]
convidar-nos → [akoβiˈðarmos]
trucar-me → [telefoˈnarme]

1.3.6. Consonants palatals

1.3.6.1. Tractament de /ʃ/ i /ʒ/ en posició inicial i postconsonàntica.

La prepalatal fricativa sorda [ʃ] i la prepalatal fricativa sonora [ʒ] s'articulen africades —[tʃ] i [dʒ], respectivament—, tant en posició inicial com postconsonàntica:

<i>xuclar</i> [tʃuˈpla]	<i>panxa</i> [ˈpaɲˈtʃɛ]
<i>xocolata</i> [tʃokoˈlate]	<i>carxofa</i> [karˈtʃɔfɛ]
<i>jove</i> [ˈdʒoβɛ]	<i>àngel</i> [ˈaɲdʒɛl]
<i>Joan</i> [dʒuˈan]	<i>diumenge</i> [doˈmeɲdʒɛ]

Els mots *jo* i *ja* són articulats amb una semiconsonant palatal en lloc de ser-ho amb una prepalatal africada o fricativa: [ʝɔ], [ʝa].

1.3.6.2. Tractament de /ʃ/ i /ʒ/ en posició intervocàlica i de /ʃ/ final.

1.3.6.2.1. La /ʃ/ en posició intervocàlica i final sempre segrega iod al seu davant:

<i>caixa</i> [ˈkajʃɛ]	<i>coixí</i> [kujʃi]
<i>coix</i> [ˈkojʃ (-o / -ɛ)]	<i>greix</i> [ˈgrejʃ]

1.3.6.2.2. Normalment, la /ʒ/ intervocàlica també segrega iod davant seu, com en l'occidental i el tarragoní:

<i>boja</i> [ˈbojʒɛ]
<i>pujar</i> [pujʒa]
<i>abadejo</i> [aβaˈðe(j)ʒo] ¹¹

Llevat que ja vaja precedida per una vocal palatal tancada [i]. Aquest és el cas de *pi[ʒ]or*, procedent de PEIORE. Veiem, doncs, tal com apunta Pere Navarro (1992, 25) que «el resultat romànic de DY, I intervocàlics llatins, ha donat com a resultat una fricativa».

1.3.6.2.3. La prepalatal intervocàlica procedent dels grups llatins -TICU i -DICU en català pot tenir dos resultats fonètics: [dʒ] o [ʒ], depenent de la zona —entre altres factors. A Traiguera, com a norma general, s'articula el so prepalatal fricatiu sonor [ʒ] (sense segregació de iod al davant):

MEDICU > <i>metge</i> [ˈmeʒɛ]
*FETICU > <i>fetge</i> [ˈfeʒɛ]
CORRIGIA > <i>correlja</i> [koˈreʒɛ]

Pot haver-hi, però, excepcions —per dir-ho d'alguna manera. De vegades sí que aquesta prepalatal fricativa sonora pot segregar una iod al davant seu —tal com s'ha vist en els casos de l'apartat anterior. És el que passa amb el mot *formatge*:

FORMATICU > *formatge* [forˈmajʒɛ]

Tanmateix, convé ressaltar que aquesta iod no s'articula amb gaire força o tensió articulatòria. A més, estudiosos com Josep Saborit¹² comenten que s'està

¹¹ Aquest resultat només l'he obtingut en la tercera informant, Carmen Ramon Martínez; els dos primers informants, Salvador i Conxita, no segreguen iod davant la prepalatal o l'articulen tant feble que no s'aprecia.

¹² <http://www.geocities.com/SoHo/cafe/9308/tortosi.html>.

produint a les comarques del nord de Castelló una desafricació progressiva i constaten aquesta vacil·lació entre [jʒ] i [ʒ].

1.3.6.2.4. En posició final, els grups intervocàlics llatins DY, I, BY, GY s'articulen africats, amb el so prepalatal africacat sord [tʃ]:

RUBEU > *roig* ['rɔtʃ]

bateig > [ba'tetʃ]

passeg > [pa'setʃ]

El mateix resultat fonètic trobem en el morfema de la persona del present d'indicatiu dels verbs *anar*, *fer* i *veure*: ['batʃ], ['fatʃ], ['betʃ].

1.3.7. Grups consonàntics

Tot i que no s'observa un ús sistemàtic, cal destacar que l'alveolar africada sorda /ts/ en posició final o el grup final -ts obtingut per fonètica sintàctica poden articular-se prepalatals africats sords [tʃ]:

dimarts: [di'matʃ]

tot sols: [to'tʃɔls]

jubilats: [dʒuβi'latʃ]

En algun cas, si l'alveolar fricativa sorda final va precedida d'una palatal, per assimilació, l'alveolar també pot palatalitzar: *ells* → ['eʎtʃ].

1.4. Fenòmens especials

1.4.1. Afegiment de fonemes a principi de mot.

En el parlar de Traiguera es donen casos de pròtesi vocàlica o sil·làbica en mots com *acovidar*, *escomençar* i *acontinuar*.

1.4.2. Afegiment de fonemes a l'interior de mot.

En el mot *diarrera*¹³ apareix l'epèntesi d'una líquida bategant sense justificació etimològica, que Pere Navarro (1992, 28) explica per analogia amb el sufix -era que apareix en mots com *pixera*, *borratxera*. En el diminutiu *teiatret*¹⁴ trobem una altra epèntesi, és a dir, s'ha afegit una semiconsonant palatal tancada que funciona com a antihiàtica.

¹³ Mot recollit de Salvador Sogues Queralt.

¹⁴ Mot recollit de Conxita Tàrrega Sans.

2. MORFOLOGIA NOMINAL

2.1. GÈNERE I NOMBRE

2.1.1. Tractament del plural dels antics proparoxítons llatins.

A Traiguera els proparoxítons llatins acabats en nasal sensibilitzen la /n/ en el plural, com tot l'occidental —llevat del ribagorçà—, l'alguerès, l'eivissenc i el tarragoní (Navarro 1992, 29). Per tant, fan aquests plurals amb -ns:

home – *hòmens*
jove – *jóvens*
marge – *màrgens*
rave – *ràvens*¹⁵ / *ravanets*¹⁶

Això, però, no es dona en tots els casos, ja que en alguns mots desapareix la nasal, com és el cas de *terme* – *termes*. En d'altres, en canvi, no es fa servir la forma catalana sinó l'espanyola *huérfanos*.

2.1.2. Convé fer esment de l'**ús generalitzat dels diminutius**, com el valencià. Alguns d'aquests han perdut el seu valor de diminutiu i s'han lexicalitzat: *xiquet* 'nen', *nuet* 'nu', *rollet* 'peça de pasta de farina, cuita, amb sucre i de forma rodona', *joguèt* 'joguina', *pastisset* 'panada petita semicircular farcida de cabell d'àngel'.

2.2. L'ARTICLE

2.2.1. L'article definit.

L'article definit procedeix dels demostratius llatins *ĬLLU*, *ĬLLA* i coincideix amb les formes de la llengua antiga. L'article definit masculí presenta la forma plena *lo*, *los* que té plena vitalitat en el registre col·loquial. Aquest article, de vegades, es redueix, quan va precedit d'un mot acabat en vocal o quan el mot següent hi comença, però això no passa sempre. L'article definit plural és *los* per al masculí i *les* per al femení. El primer es redueix a *ls* quan va precedit d'un mot acabat en vocal, però —com en el cas del singular— la reducció no es dona en tots els casos.

¹⁵ Informant: Conxita Tàrrega Sans.

¹⁶ Informants: Salvador Sogues Queralt i Carmen Ramon Martínez.

El sistema de l'article definit, per tant, és el següent:

mot precedent acabat en	masc. sg.	fem. sg.	masc. pl.	fem. pl.	mot següent començat en
consonant	<i>lo</i>	<i>la</i>	<i>los</i>	<i>les</i>	consonant
consonant	<i>l</i>	<i>l</i>	<i>los</i>	<i>les</i>	vocal
vocal	<i>lo/l</i>	<i>la</i>	<i>los/l</i>	<i>les</i>	consonant
vocal	<i>l</i>	<i>la/l</i>	<i>los/l</i>	<i>les</i>	vocal

2.2.1.1. Article masculí.

lo dia de sant Jaume
tot lo poble
después lo ball del vermut

només los canterers
entre los dies
s'acaben los bous

2.2.1.2. Article femení.

fer la missa
fien la festa de corregudes
escomencen la festa

s'han acabat les discoteques
fan les carrosses
i les dames

2.3. PRONOMS PERSONALS

2.3.1. Pronoms personals en funció de subjecte.

A Traiguera els pronoms personals forts que fan funció de subjecte són:

	singular	plural
1a persona	<i>io</i>	<i>natres</i> ¹⁷ / <i>natros</i> ¹⁸
2a persona	<i>tu</i>	<i>vatres</i> / <i>vatros</i>
3a persona	<i>ell, ella</i>	<i>ells, elles</i>

La 1a persona del singular és articulada amb una semiconsonant palatal i una vocal velar semioberta: [ˈjɔ]. La 1a i la 2a persona del plural presenten dues formes o variants: *natres/natros* (<NOS ALTĒROS), *vatres/vatros* (<VOS ALTĒROS) —formes bastant evolucionades. En les quatre formes ha desaparegut l'alveolar fricativa intervocàlica i la líquida lateral agrupada —aquesta darrera seguint una tendència general de

¹⁷ Les formes amb *e*, en la 1a i 2a persona del plural, les utilitzen les dues informants femenines: Conxita i Carmen.

¹⁸ En canvi, les formes amb *o* les utilitza l'informant masculí: Salvador.

dissimilació de líquides. En les dues segones formes, *natros* i *vatros*, a més, hi ha el canvi de /e/ final en /o/ segurament —tal com explica Navarro (1996, I, 69)— per analogia amb els plurals masculins en *-os*.

2.3.2. Pronoms personals en funció d'objecte.

D'una banda, es constata una tendència a col·locar els pronoms personals febles en posició proclítica. De l'altra, s'usen, majoritàriament, les formes plenes, com en català antic, i no les reforçades.

La forma que prenen els pronoms personals febles de 4a i 5a persona en funció d'objecte són les formes plenes *mos* (creada per analogia amb *me*; la forma etimològica és *nos*) i *vos*:

A mi m'ho van dir i a natres/natros també [mozuβan'di]

A mi m'ho van dir i a vatres/vatros també [bozuβan'di]

A mi m'ho diran i a natres/natros també [mozuði'ran]

A mi m'ho diran i a vatres/vatros també [bozuði'ran]

2.4. Possessius

A Traiguera les formes tòniques (d'un sol posseïdor) dels possessius són les següents:

	masc. sg.	fem. sg.	masc. pl.	fem. pl.
1a persona	<i>meu</i>	<i>meua</i>	<i>meus</i>	<i>meues</i>
2a persona	<i>teu</i>	<i>teua</i>	<i>teus</i>	<i>teues</i>
3a persona	<i>seu</i>	<i>seua</i>	<i>seus</i>	<i>seues</i>

2.5. Demonstratius

Aquest parlar només coneix dos graus de localització:

	masc. sg.	fem. sg.	masc. pl.	fem. pl.
proximitat	<i>este</i>	<i>esta</i>	<i>estos</i>	<i>estes</i>
llunyania	<i>aquell</i>	<i>aquella</i>	<i>aquells</i>	<i>aquelles</i>

Les formes del demostratiu de proximitat no presenten l'aglutinació de la partícula de reforçament ECCU. Aquestes formes sense aglutinació s'usen només en tortosí, ribagorçà i valencià (Navarro 1992, 35). El dialectòleg Pere Navarro (1992, 35), recollint les dades de diversos estudiosos, també comenta que «la /e/ final del pronom

de proximitat masculí singular *este* ha estat considerada tant un castellanisme¹⁹ com un mossarabisme;²⁰ però podria tractar-se simplement d'una vocal de suport».²¹

2.6. Adverbis

En el parlar de Traiguera —a diferència d'alguns parlars del Montsià i del Maestrat (Navarro 1992, 28)— no s'enregistra el fenomen de sonorització de la consonant bilabial oclusiva sorda /p/ de la preposició *cap* seguida dels adverbis *aquí/allà* o mot que comença en vocal. De fet, aquestes no són les locucions adverbials pròpies d'aquesta vila, ja que he recollit les formes *per aquí* i *per allà*. O, en tot cas, els imperatius *arrima't* i *aparta't*.²²

3. Morfologia verbal

3.1. Infinitiu

Fan servir els infinitius analògics *tindre* i *vindre*, que són creats damunt les formes dissimilades dels futurs i de les formes rizotòniques amb /i/ de la primera persona del present d'indicatiu *tinc* i *vinc*.²³ En canvi, Pere Navarro l'any 1992²⁴ donava un segon argument: eren creades per analogia amb infinitius com *pendre*, *fondre*, *vendre*.

D'altra banda, cal recordar que hi ha una sèrie de verbs que provenen d'un infinitiu llatí en -ĒRE (II conjugació llatina). Molts dels infinitius d'aquest grup tenen un doblet, en relació a si mantenen la tonicitat o si perden l'accent per analogia als infinitius en -ĒRE (III conjugació llatina). En els tres primers exemples següents s'ha perdut l'accent de la desinència i s'ha agafat l'altre component del doblet, amb accent al radical. En canvi, en el darrer cas, trobem l'ús d'aquest doblet: infinitiu amb accent a la desinència, o bé infinitiu amb accent en l'arrel.

valdre *cabre* *doldre* *caldre/caler*²⁵

En definitiva, s'usen les formes rizotòniques —planes, per tant— procedents de l'infinitiu llatí esdrúixol en -ĒRE.

3.2. Present d'indicatiu

¹⁹ Moll, F. B. *Gramàtica històrica catalana*. Universitat de València, 1991, p. 138.

²⁰ Coromines, J. *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*. Barcelona: Curial, 1980-1991, v. III, p. 717.

²¹ Massip, À. *Aproximació descriptiva al parlar tortosí*. Tarragona: Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, 1989, p. 55.

²² L'informant d'aquestes segones formes és Salvador Sogues Queralt.

²³ Pere Navarro (1996, 83).

²⁴ *El parlar de la Fatarella*, p. 38.

²⁵ Aquesta segona forma només l'he recollit en la segona informant, Conxita Tàrrega Sans, que primer respongué *caldre*.

3.2.1. Morfema de 1a persona.

La 1a persona del present d'indicatiu dels verbs del primer grup²⁶ (primera conjugació) pot prendre com a desinència la vocal /e/, que no és etimològica —ho és el morfema zero— sinó que es tracta d'una vocal de suport. Aquesta vocal pot veure's reforçada per una velar analògica final —consonant epentètica analògica de *dic* o *duc*. Així a Traiguera podem sentir: *cante*²⁷ o *càntec*.²⁸

Cal fer notar que la segona variant és un dels trets més característics i definidors del parlar d'aquest poble. Ara bé, la gent gran comença a notar que el seu ús disminueix entre la joventut. Fins i tot els enquestats vacil·laven entre una desinència i l'altra quan se'ls preguntava; en canvi, durant la conversa fan servir més la segona forma, però no amb tots els verbs.

Hi ha qui ha dit que l'ús d'una desinència o l'altra depèn de cada família o de la part del poble on es viu. El valencià Josep Saborit, en la seua web,²⁹ apunta que la variant *jo pénsec* es pot sentir a Traiguera, Torreblanca (Plana Alta), en alguns pocs parlants de la ciutat de Castelló i esporàdicament entre els joves de l'extrem sud (Elx). Per la seua part, Pere Navarro m'ha comentat que, a banda de Traiguera, té constància que algunes famílies de Pratdip (Baix Camp) també la feien servir.

D'altra banda, el morfema de 1a persona del present d'indicatiu dels verbs *anar*, *fer* i *veure* conserva la consonant prepalatal africada sorda [tʃ]: *vaig*, *faig*, *veig*.

3.2.2. Morfema de 3a persona.

En els verbs del primer grup, la 3a persona del present d'indicatiu pren com a morfema la vocal /a/: *cant*[ɛ], *ming*[ɛ].

3.3. Pretèrit imperfet d'indicatiu

²⁶ A partir d'ara s'utilitza *grup* com a sinònim de *conjugació*.

²⁷ Informants: Salvador Sogues Queralt i Carmen Ramon Martínez. El primer dubta bastant en aquest morfema de 1a persona; en la conversa fa servir majoritàriament *-e* (*done*, *desaiune*), però en algun cas usa *-o* (*m'alço*) o *-ec* (*puigec*).

²⁸ Informant: Conxita Tàrrega Sans, que fa servir aquesta velar analògica en totes les primeres persones de verbs regulars.

²⁹ <http://www.geocities.com/SoHo/cafe/9308/>

Els morfemes de 1a i 3a persona de l'imperfet d'indicatiu són els mateixos que els del present: /e/ i /a/, respectivament.

*io plorave o ploràvec*³⁰

ell plorav[ɛ]

Tal com és propi en valencià i tortosí, la parla de Traiguera conserva les formes febles en verbs del segon grup com *ploure*, *beure*, *moure*, *saber*, les quals mantenen, com la llengua antiga, l'accentuació etimològica. Comprovem-ho amb les següents formes de 3a persona de l'imperfet d'indicatiu: *dia* (deia), *caïa* (queia), *fia* (feia), *traïa* (treia).

3.4. Condicional

La vocal final del morfema de condicional de 1a i 3a persona és, com en el cas de l'imperfet d'indicatiu, /e/. Tot i que ja s'ha dit que la 1a persona pot presentar dues variants (–e o –ec) i que el morfema de 3a persona s'articula [ɛ]:

*io plorarie o plorariec*³¹

ell plorari[ɛ]

3.5. Present de subjuntiu

3.5.1. El morfema de 1a persona del present de subjuntiu presenta, a Traiguera, la variant –e, tal com fan en el present d'indicatiu. Ja hem comentat que una de les informants³² emprà sistemàticament la variant –ec, amb una velar analògica, en totes les primeres persones dels verbs regulars. En qualsevol cas, en aquest parlar es confon el morfema de 1a persona del present l'indicatiu amb el del present de subjuntiu en els verbs regulars del primer grup. Això, però, és possible perquè l'evolució fonètica és la mateixa en tots dos verbs i cada parlar agafa un morfema analògic per a cada temps, o bé el mateix com en aquest cas:

	Present d'indicatiu	Present de subjuntiu
Llatí	CANTO	CANTEM
Primer resultat català	<i>cant</i>	<i>cant</i>
Traiguera	<i>cante(c)</i>	<i>cante(c)</i>

3.5.2. La vocal de la desinència de les persones 2a, 3a, 4a, 5a i 6a és –e en els verbs del

³⁰ Informant de la segona variant: Conxita.

³¹ Informant de la segona variant: Conxita.

³² Conxita Tàrraga Sans (nascuda el 18/05/1936).

primer i del segon grup; i $-/\acute{m}/$ (5a), $-/\acute{w}/$ (6a) en els del tercer:

	CANTAR	DIR	DORMIR	ANAR
<i>io</i>	<i>‘kante/‘kantek</i>	<i>‘diye/‘diyek</i>	<i>‘dormiye/‘dormiyek</i>	<i>‘bajye/‘bajyek</i>
<i>tu</i>	<i>‘kantes</i>	<i>‘diyes</i>	<i>‘dormiyes</i>	<i>‘bajyes</i>
<i>ell</i>	<i>‘kante</i>	<i>‘diye</i>	<i>‘dormiye</i>	<i>‘bajye</i>
<i>natres/-os</i>	<i>kan’tem</i>	<i>di’yem</i>	<i>dor’mim</i>	<i>a’nem</i>
<i>vatres/-os</i>	<i>kant’ew</i>	<i>di’yew</i>	<i>dor’miw</i>	<i>a’new</i>
<i>ells</i>	<i>‘kanten</i>	<i>‘diyen</i>	<i>‘dormiyen</i>	<i>‘bajyen</i>

Els verbs la 1a persona del present d’indicatiu dels quals acaba en prepalatal africada sorda, prenen una velar sonora precedida per una iod en el present de subjuntiu. És el cas del verb *anar*: *jo vaigue(c)*. És important destacar, també, que no es produeix confusió entre les persones 4a i 5a del present de subjuntiu i les de l’imperfet de subjuntiu —tal com passa en gran part del tortosí. A més, el present de subjuntiu, en els verbs del segon i tercer grup, es veu afectat per l’increment velar (*dòrmigues* i no *dormis*).

Tal com s’ha indicat en el present d’indicatiu, entre altres temps verbals, la velar epentètica analògica que presenta el morfema de 1a persona del present de subjuntiu és el resultat que fa servir només un dels informants: Conxita Tàrrega Sans. Els altres dos, Salvador i Carmen, prenen com a morfema una $-e$.

3.6. Imperfet de subjuntiu

Les formes d’aquest temps verbal procedeixen del plusquamperfet de subjuntiu llatí, a diferència dels parlars valencians que vénen del plusquamperfet d’indicatiu.

3.6.1. La 1a persona pren, per analogia amb els verbs del segon grup, el morfema $-es$ (o bé $-ese$): *cantés*, *dormigués*, *valgués*; *cantese(c)*, *dormiguese(c)*. Per tant, quan articulen aquesta darrera vocal palatal semitancada, afegeixen una vocal de suport analògica del morfema de 2a persona d’aquest temps. En el cas de la velar final, de la qual ja se n’ha anat parlant, també és una analogia damunt de la 1a persona del present d’indicatiu de verbs que sí que la tenen com a etimològica.

3.6.2. La vocal morfemàtica de les persones 2a, 4a, 5a i 6a és la de la llengua antiga

/e/: *cantesses, diguéssim, valguéssiu, dormiguessen*. En canvi, la de la 3a persona no és etimològica en els verbs del primer i del tercer grup.

3.6.3. La vocal temàtica dels verbs del primer grup no és l'etimològica /a/, sinó l'analogica amb els verbs del segon grup /e/. En verbs del tercer grup, com *dormir* i *patir*, apareix una velar analògica amb altres verbs que la tenen etimològica.

	CANTAR	DIR	VALDRE	DORMIR	PATIR
<i>io</i>	<i>kan'tes</i> ³³ <i>kan'tese</i> ³⁴ <i>kan'tesek</i> ³⁵	<i>di'yesse</i> ³⁶ <i>di'yesek</i> ³⁷	<i>bal'yes</i> ³⁸ <i>bal'yesse</i> ³⁹ <i>bal'yesek</i> ⁴⁰	<i>dormi'yes</i> ⁴¹ <i>dormi'yesse</i> ⁴² <i>dormi'yesek</i> ⁴³	<i>pati'yes</i> ⁴⁴ / <i>pati'yesse</i> ⁴⁵ <i>patif'kesse</i> ⁴⁶ <i>patif'kesek</i> ⁴⁷
<i>tu</i>	<i>kan'teses</i>	<i>di'yeses</i>	<i>bal'yeses</i>	<i>dormi'yeses</i>	<i>pati'yeses</i> ⁴⁸ / <i>patif'keses</i> ⁴⁹
<i>ell</i>	<i>kan'tes</i>	<i>di'yes</i>	<i>bal'yes</i>	<i>dormi'yes</i>	<i>pati'yes</i>
<i>natres/-os</i>	<i>kan'tesem</i>	<i>di'yesem</i>	<i>bal'yesem</i>	<i>dormi'yesem</i>	<i>pati'yesem</i>
<i>vatres/-os</i>	<i>kan'tesew</i>	<i>di'yesew</i>	<i>bal'yesew</i>	<i>dormi'yesew</i>	<i>pati'yesew</i>
<i>ells</i>	<i>kan'tesen</i>	<i>di'yesen</i>	<i>bal'yesen</i>	<i>dormi'yesen</i>	<i>pati'yesen</i>

³³ Informant: Salvador.

³⁴ Informant: Carmen.

³⁵ Informant: Conxita.

³⁶ Informant: Salvador i Carmen.

³⁷ Informant: Conxita.

³⁸ Informant: Salvador i Conxita.

³⁹ Informant: Carmen.

⁴⁰ Informant: Conxita.

⁴¹ Informant: Salvador.

⁴² Informant: Salvador i Carmen.

⁴³ Informant: Conxita.

⁴⁴ Informant: Salvador.

⁴⁵ Informant: Carmen.

⁴⁶ Informant: Salvador.

⁴⁷ Informant: Conxita.

⁴⁸ Informant: Salvador.

⁴⁹ Informant: Conxita.

3.7. Verbs incoatius

Reben aquest nom aquells verbs que en les 1a, 2a, 3a i 6a persones del present d'indicatiu, en tot o en part del present de subjuntiu i en les persones 2a i 4a de l'imperatiu han adoptat unes formes que prenen l'increment -ISC-, propi del català occidental, enfront del català oriental que empra l'increment -ESC-. Aquest increment, però, només apareix en alguns verbs del tercer grup. Observem-ho amb el present d'indicatiu i el present de subjuntiu dels verbs *patir* i *complir*.

	PATIR		COMPLIR	
<i>io</i>	<i>pa'tiʃe</i> ⁵⁰ <i>pa'tiʃek</i> ⁵¹	<i>pa'tiʃke</i> ⁵² <i>pa'tiʃkek</i> ⁵³	<i>kum'pliʃ</i> ⁵⁴ ' <i>kumplik/kum'pliʃek</i> ⁵⁵	<i>kum'pliʃke</i> ⁵⁶ <i>kum'pliʃkek</i> ⁵⁷
<i>tu</i>	<i>pa'tiʃes</i>	<i>pa'tiʃkes</i>	<i>kum'pliʃes</i>	<i>kum'pliʃkes</i>
<i>ell</i>	<i>pa'tiʃ</i>	<i>pa'tiʃke</i>	<i>kum'pliʃ</i>	<i>kum'pliʃke</i>
<i>natres/-os</i>	<i>pa'tim</i>	<i>pa'tim</i>	<i>kum'plim</i>	<i>kum'plim</i>
<i>vadres/-os</i>	<i>pa'tiw</i>	<i>pa'tiw</i>	<i>kum'pliw</i>	<i>kum'pliw</i>
<i>ells</i>	<i>pa'tiʃen</i>	<i>pa'tiʃken</i>	<i>kum'pliʃen</i>	<i>kum'pliʃken</i>

El fenomen de l'analogia afecta alguns verbs del tercer grup que no són incoatius però prenen l'infex -ISC-; com, per exemple: *estrenyix* (<STRINGET).

3.8. Vers auxiliars

Els pretèrits compostos es formen a partir del verb *haver* i del participi passat. En aquests casos no s'utilitza mai el verb *ser*, ni tan sols amb verbs de moviment. Observem el tractament de l'auxiliar en la conjugació del pretèrit indefinit del verb *cantar*:

io ['aj kan'tat]

tu ['as kan'tat]

ell ['a kan'tat]

natres/-os ['am kan'tat]

vadres/-os ['aw kan'tat]

ells ['an kan'tat]

⁵⁰ Informant: Salvador.

⁵¹ Informant: Salvador, Conxita i Carmen.

⁵² Informant: Salvador i Carmen.

⁵³ Informant: Conxita.

⁵⁴ Informant: Salvador.

⁵⁵ Informant: Conxita.

⁵⁶ Informant: Salvador i Carmen.

⁵⁷ Informant: Conxita.

4. Conclusions

Després de tota aquesta descripció lingüística, una de les primeres conclusions que més ràpidament es pot traure és la pertinença del parlar de Traiguera al bloc del català occidental. Els trets que sempre s'han assenyalat com a definitoris a l'hora d'establir la frontera entre català oriental i català occidental l'hi situen clarament:

- Pel que fa al vocalisme tònic, en el parlar de Traiguera trobem [ɛ] en els mots provinents de Ĩ i Ē.
- Pel que fa al vocalisme àton, no neutralitza ni /a/, /e/, /o/ (excepte en uns casos puntuals i ja coneguts).

Altres característiques pròpies del **bloc occidental** que també han estat recollides en el parlar de Traiguera són:

- Manca de iodització: *ve*[k]/a, *u*[k]/a, *ce*[k]/a.
- Aparició d'una nasal adventícia en alguns mots: *mangrana*, *llangosto*.
- Segregació de iod davant de [j]: *caixa* ['kajʃɛ], *greix* ['grejʃ].
- Africament de [ʃ] i [ʒ] en posició inicial i postconsonàntica: *xocolata* /tʃoko'late/, *carxofa* [kar'ʃɔfɛ], *jove* ['dʒoβɛ], *àngel* ['aɲdʒɛl].
- Manteniment de la *u* al participi *fus*.
- Conservació de la nasal en els plurals dels antics proparoxítons llatins: *hòmens*, *jóvens*, *màrgens*.
- Possessius tòpics amb semiconsonant: *meua*, *teua*, *seua*.
- Increment incoatiu –ISC–: *patix*, *cumplix*.

A banda d'aquesta constatació més general, el parlar estudiat presenta moltes característiques i solucions que són pròpies del català nord-occidental.

Com que Traiguera, i la comarca del Baix Maestrat, es troben en una zona que uneix el País Valencià i Catalunya, a l'hora d'ubicar el parlar de Traiguera en un dialecte i subdialecte concret es podrien fer diferents interpretacions. Abans de fer cap afirmació definitiva, observem quines són les característiques lingüístiques que comparteix amb el dialecte nord-occidental i amb el dialecte valencià, amb el subdialecte tortosí.

Trets que comparteix amb el nord-occidental:

- Diftongació de la *o* inicial en [aw]: *auliva*, *auvella*.
- Confusió entre /v/ i /b/ (parlar betacista).
- Conservació de la /d/ intervocàlica en els sufixos –ATA, –ATORE: *vegada*, *ratapanada*, *entrada*. El valencià, en canvi, no l'articula.
- No articulació de la dental dels grups finals –NT, –LT: *san(t)*, *dal(t)*, *mol(t)*. El valencià sí que les articula.
- No articulació de les –r finals dels infinitius.
- Les formes del pretèrit imperfet de subjuntiu, que procedeixen del plusquamperfet de subjuntiu llatí, a diferència de les formes valencianes, que procedeixen del plusquamperfet d'indicatiu.

Trets que comparteix amb el valencià:

- Morfema /e/ en la 1a persona del present d'indicatiu dels verbs del primer grup: *cante, minge*.
- El grup final *-ts* o l'alveolar africada sorda en posició final palatalitzen: *dima*/[tʃ], *jubila*/[tʃ]. Aquest és un tret propi del subdialecte valencià septentrional, tot i que també és un dels possibles resultats del valencià meridional.

Trets que comparteix amb el tortosí:

- Segregació d'una iod davant [3] (tot i que no és sistemàtic): *boïja, majior, puïjar*. El valencià l'articula africada.
- Ús de les formes plenes de l'article definit masculí: *lo, los*. El valencià usa *el, els*.
- Ús de les formes pròpies de pronom personal en cas recte: [ʝə], *natres-natros, vates-vatros*.
- Morfemes *-esses, -és, -éssem, -ésseu, -essen* per a l'imperfet de subjuntiu. El valencià té *-ara, -era, -ira*, per a cadascuna de les tres conjugacions, respectivament.

A part, algunes solucions que podrien emparentar el parlar de Traiguera amb el valencià i el tortosí, o siga, trets que trobem en tots dos, són:

- Ús de l'adverbi o partícula consecutiva *pos* ('doncs').
- Ús del demostratiu de proximitat sense la partícula de reforçament ECCU.
- Manteniment de l'accentuació etimològica en l'imperfet d'indicatiu d'alguns verbs del segon grup: *dia (deia), caïa (queia), fia (feia), traïa (treia)*.

Mentre que els trets fonètics i morfosintàctics coincideixen majoritàriament amb el nord-occidental, pel que fa al lèxic (no s'inclou en aquest article però sí que l'he analitzat en el meu treball) no podem dir el mateix perquè és principalment valencià. En aquest darrer nivell, és important remarcar que es conserven encara formes autòctones pròpies del català occidental i que es troben paral·lelismes amb altres parlars nord-occidentals i valencians. Aquesta variació lingüística defineix el caràcter de transició de la parla de Traiguera entre el nord-occidental i valencià, variació que —com diu Navarro (1992, 106)— caracteritza el conjunt de parlars tortosins.

Sobre l'extensió i els límits del tortosí i, consegüentment, sobre com s'ha anomenat aquest territori, des de la dialectologia, cal dir que se n'han fet diferents aproximacions. Generalment, però, quan parlem de tortosí, *latu sensu*, ens referim a les comarques del Baix Ebre, el Montsià, la Terra Alta, el Matarranya, la Ribera d'Ebre, el Baix Maestrat, l'Alt Maestrat, els Ports i l'Alcalatén (Buj 2002, 19). Per la seua part, Navarro (1992, 104) comenta que «la major part de la diòcesi de Tortosa —que comprèn comarques tant del Principat de Catalunya com del País Valencià— presenta una certa homogeneïtat que la caracteritza i la defineix enfront del català nord-occidental i del català valencià». Així, «el *tortosí* —que s'estén per la major part de la demarcació eclesiàstica de Tortosa— és constituït per un conjunt de parlars que evidencien una gran variació lingüística».

En definitiva, el parlar de Traiguera formaria part d'aquest conjunt de parlars de transició (anomenat *tortosí*). No obstant, els traiguerins i traiguerines —probablement per manca de coneixements dialectals i per la idea de frontera políticoadministrativa— afirmen que parlen en valencià.

3) Bibliografia

- BRUGUERA, Jordi. *Diccionari etimològic*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1996.
- BUJ, Àngela. «Extensió, límits i terminologia del tortosí segons diverses fonts bibliogràfiques». Dins: *Estudis del valencià d'ara*. València: Denes, 2002, p. 19-32.
- BUJ, Àngela. *Lèxic del Montsià. Estudi geolingüístic I*. Amposta: Consell Comarcal del Montsià, 2001.
- COROMINES, Joan. *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*. Vol. II (1981). Barcelona: Curial, 1980-2001.
- COROMINES, Joan. *Onomasticon cataloniae*. Barcelona: Curial, 1989-1997.
- CUBELLS, Olga. «El parlar de Garcia». Dins: *Miscel·lània*, 14. Flix: Centre d'Estudis de la Ribera d'Ebre, desembre 2000, p. 187-210.
- GIMENO, Lluís. *Estudi lingüístic dels parlars de les comarques del nord de Castelló*. Castelló: Universitat Jaume I, 1994.
- INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS. *Diccionari de la llengua catalana*. Barcelona: Edicions 3 i 4, Edicions 62, Editorial Moll, Enciclopèdia Catalana i Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2007.
- NAVARRO, Pere. *El parlar de la Fatarella*. Calaceit: Centre d'Estudis de la Terra Alta, 1992. (La Baralluga, 1).
- NAVARRO, Pere. *Els parlars de la Terra Alta I. Estudi geolingüístic*. Tarragona: Diputació de Tarragona, 1996.
- PLAZA, C. *La parla de la Conca de Barberà*. Tarragona: Institut d'Estudis Tarraconenses "Ramon Berenguer IV", 1996.
- RECASENS, D. *Estudi lingüístic sobre la parla del Camp de Tarragona*. Barcelona: Curial i Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1985.
- VENY, Joan. *Els parlars catalans*. Palma de Mallorca: Ed. Moll, 1991.

Recursos en línia i versions informatitzades:

<http://ca.wikipedia.org/wiki/Traiguera>
<http://dcvb.iecat.net/default.asp> [citat DCVB]
<http://www.enciclopedia.cat/>
<http://www.geocities.com/SoHo/Cafe/9308/alvintr.html> [Saborit Vilar, Josep. *Atles lingüístic valencià*]
<http://www.traiguera.net/>

Salvador Sogues Queralt (informant núm. 1)

Conxita Tàrrega Sans (informant núm. 2)